

VELI PEKKA TOROPAINEN | SUURKAUPUNGIN NAISET – TURUN PORVARISTON NAISET 1600-LUVULLA

Turku kilpaili 1600-luvulla Göteborgin kanssa Ruotsin valtakunnan toiseksi suurimman kaupungin paikasta pääkaupunki Tukholman jälkeen. Kaupunki kuului suuriin kaupunkeihin myös Pohjois-Euroopan mittakaavassa.

ELIN SÄGERIN HAUTAJAISIA VARTEN PAINETTIIN VUONNA 1670 SURURUNOJA SEKÄ RUOTSIKSI ETTÄ LATINAKSI. NIISSÄ EI KUITENKAAN MAINITTU SANALLAKAAN, ETTÄ HÄN JOHTI SUURYRITYSTÄÄN VUOSIKYMMENEN AJAN. AJALLE TÄRKEÄMPÄÄ JA SOPIVAMPAA OLI KOROSTAA HÄNEN OSAANSA VAIMONA JA ÄITINÄ.

TURUN YLIOPISTON KIRJASTO. DULCE AMARUM MORTIS 1670. KUVA VELI PEKKA TOROPAINEN 2016.

TEKSTISSÄ MAINITUN KATARINA WERNLEN SISAREN, SILKKIKAUPPIAS JOST SCHULTZIN VAIMON MAGDALENA WERNLEN TURUN MUSEOKESKUKSEN KOKOELMISSA OLEVA MAALAUS ON AINOA SÄILYNYT 1600-LUVUN TURKULAISEN VALTAPORVARISNAISEN MUOTOKUVA. KALLISARVOISET VAATTEET JA RUNSAAT KORUT KERTOVAT HUOMATTAVASTA VAURAUDESTA.

KUVA VELI PEKKA TOROPAINEN 2016.

Turun väkiluku oli vuosisadan alkupuolella noin 3500 ja se nousi vuosisadan loppua kohden yli 7000 henkeen. Puolet Turun asukkaista oli naisia, mutta heitä ei silti juuri mainita kaupunkia koskevassa vanhemmassa historiankirjoituksessa, jossa on keskitytty kaupunkiyhteisön virallisten instituutioiden esittelemiseen. Vanhan käsityksen mukaan naisten merkitys oli heidän äitiydessään ja emännyydessä kodin seinien sisäpuolella. Mutta oliko todella näin?

Tutkimuksen uudet näkökulmat

Carl von Bonsdorffin vuosina 1894-1904 julkaistu kaksiosainen ja 1300 sivua käsittävä Turun kaupungin 1600-luvun historia *Åbo stads historia under sjuttonde seklet* kuvaa vain muutamalla sanalla kolmella sivulla naisten taloudellista asemaa kaupungissa. Teoksen mukaan perheen pää edusti koko talouttaan julkisissa yhteyksissä, ja tämä pää oli yleensä mies.

Historiantutkimuksen uusissa virtauksissa kes-

kiöön on nostettu ihmisryhmät ja yksilöt, joihin myös naiset kuuluvat. Uusin tutkimus on osoittanut, etteivät Turun ulkomaankauppaa käyneen ja pääosin ulkomaalaistaustaisen johtavan porvariston tai kotimaankaupan ja käsityön parissa elantonsa ansainneet pienporvariston naiset jääneet pelkästään kotiin hoitamaan perhettään. Kotonaakin toki riitti kaupunkilaisperheessä naiselle työtä. Talouden- ja lastenhoidon lisäksi porvaristalouden emännän oli myytävä, vastaanotettava ja maksettava tavaroita, hankittava raaka-aineita, valmistettava myytäviä tuotteita, matkustettava markkinoille ja perimään saatavia, valvottava työväkeä, varustettava laivaväki ja järjestettävä juhlia, joilla oli 1600-luvulla tärkeä osa oman vakaan taloudellisen aseman esilletuomisessa.

Naisten toiminnasta kodin ulkopuolella kertovat vuodesta 1623 säilyneet Turun raastuvanoikeuden ja sen alioikeutena toimineen kämnerinoikeuden pöytäkirjat, jotka ovat säilyneet vuodesta 1639. Jotkin naisista kävivät oikeutta yli sata kertaa elämänsä aikana. Vielä osittain julkaisemattoman

utkimuksen mukaan naisia mainitaan vuosina 1623–1713 toimijoina yli 15 000 oikeusjutussa, joka on 30–50 % kaikista vuosittain kaupungin oikeuslähteissä käydyistä oikeustapauksista. Tämä osoittaa, että kaupunkilaisnaisten aktiivisuus asioidensa hoitamisessa oli jotakin aivan muuta, kuin vanhempi tutkimus antaa ymmärtää.

Naimaton nainen ja holhoojat

Kaupunkilaisnainen oli naimattomana sukulaismiestensä tai raadin määräämien miesten holhoksen alainen. Tämä tarkoitti sitä, että holhooja sai hänen omaisuutensa käsiinsä ja hänen tuli kasvat-
taa sitä holhottinsa hyväksi. Käytännössä holhooja saattoi tehdä omaisuudella lähes mitä tahansa hän halusi. Paitsi että Turussa holhottavat naiset pyrkivät osallistumaan aktiivisesti omaisuutensa hallintaan, vaikka heillä ei olisi ollut siihen oikeutta. Paikallisyhteisö toimi omien sääntöjensä mukaan ja siinä arvostettiin varakasta naimatonta porvaristytä, joka oli käytännössä sukua muulle kaupungin porvarieliitille.

Koko elämänsä naimattomana elänyt kaup-
piaantytär **Elisabet Hansdotter Wolle** on tästä hyvä esimerkki. Hänen holhoojinaan toimi ensin kolme sukulaismiestä vuorollaan ja sen jälkeen raadin määräämiä kunniallisia porvareita. Elisabetin omaisuus oli yksi kaupungin huomattavimpia käsittäen suuren korkoa kasvaneen pääoman, kaupunkitalon ja kauppapuodin sekä seitsemän

maatilaa. Elisabet kävi oikeutta lähes sata kertaa holhoojiaan vastaan vuosina 1636–1653.

Raadin Elisabetille määräämät miehet halusivat jopa kieltäytyä holhoojan tehtävästä hänen vaativuutensa vuoksi. Kun asiat eivät menneet Elisabetin mielen mukaan, uhkaili hän myös paikallisviranomaisia ja ilmoitti valittavansa suoraan Tukholmaan. Tämä oli selvää niskurointia, sillä jokaisen tuli noudattaa virkatietä järjestyksessä alhaalta ylös. Raati reagoi hänen uhkauksiinsa vaatimalla holhoojia antamaan hänelle rahaa ja tavaroita, jotta hänen ei olisi tarvinnut enää valittaa. Vaikka hänellä ei ollut muodollista valtaa, onnistui Elisabet vaikuttamaan kohtaloonsa.

Jonkin aikaa Elisabetin holhoojana toiminut setä **Jakob Wolle** kuvasi veljentytärtään tämän kuoltua ilkeäksi, umpisokeaksi ja monien syntien painamaksi spitaaliseksi ihmiseksi. Rahansa Elisabet tuhlassi sedän mukaan kalliisiin vaatteisiin. Tämä setä oli kyllä pyrkinyt käyttämään Elisabetin omaisuutta oman alamäkeä luisuvan taloutensa paikkaamiseen. Elisabetin omaisuudenhoitoon puutuivat myös maaherra ja kenraalikuvernööri sekä kuningatar Kristiina. Elisabetin valituksiin kyllästytettiin lopulta ja häntä määrättiin vähentämään palveluskuntaansa, sillä hänen sanottiin pitäneen turhan suurta hovivaippaa ympärillään. Hänen puolustukseksi on sanottava, että hänen väitetty spitaalinsa esti häneltä tavallisen kanssakäynnin, jota jokainen nainen kaipasi.

Edusmiehisyyden alaiset vaimot

Avioliitossa naista edusti perheen ulkopuolisissa virallisissa asioissa hänen aviomiehensä. Nainen kulki isänsä ja aviomiehensä säädyssä ja hänen asemansa oli siten määräytynyt pitkälle jo hänen syntymässään. Kaupunkilaisnainen saattoi muuttaa säätyään esimerkiksi nousemalla avioliiton kautta piiasta porvarisvaimoksi. Naisen kolmesta siviilisäädystä aviovaimon asema oli arvokkain ennen naimattomuutta ja leskeyttä.

Avioliiton tuli perustua 1600-luvulla ihanteisiin, joita kirkko opetti. Niiden perustana oli vaatimus harmoniasta, joka tyyntynyt Jumalan vihan. Avio- pari oli se perusyksikkö, jonka sopuisasta elämästä harmonia levisi yhteisön muille tasoille. Avi- oituminen ja perheen perustaminen hyödyttivät myös valtiota verotulojen ja kansalaisten määrän kasvaessa. Käytännössä avioliitto muotoutui puol- isoiden pesään tuoman omaisuuden, sukulaisuus- suhteiden, iän, osaamisen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien määrittelemiin raameihin.

Vain varakkaat perheet, lähinnä ulkomaankaup- paa harjoittaneet valtaporvarisperheet, saattoivat solmia ihanteisiin perustuvan avioliiton. Suurin osa kaupunkien porvaristoa, kotimaankauppaa harjoit- taneet pienporvarit ja käsityöläiset, eli niin niukoissa oloissa, että jokapäiväisen leivän hankkiminen sa- neli ne lähtökohdat, joista parisuhteet muodostui- vat. Avioliittoon kuului toisesta huolehtiminen, sillä miehen tuli elää vaimonsa kanssa, elättää tätä ja

kohdella häntä kunnioittavasti. Vaimon tuli olla eri- tyisesti nöyrä ja kuuliainen miehelleen sekä huoleh- tia taloudestaan ja kasvattaa perheen varallisuutta.

Alemman porvariston perheissä tilanne oli toinen. Niissä aviovaimot ja tyttäret osallistuivat aktiivisemmin perheen toimeentulon hankkimi- seen, ja he edustivat perhettään myös oikeudessa. Aviopuolisilla oli perheissä selvä työnjako. Mies harjoitti esimerkiksi käsityötä, ja vaimo huolehti valmiiden tuotteiden myymistä ja perheen rahalii- kenteestä. Pistooliseppä **Leonhard Frölichin** vaimo **Anna Königsdotter** esiintyi siten vuodesta 1661 lähtien kymmenissä oikeusjutuissa. Frölich kes- kitti ammittinsa harjoittamiseen, vaikka näyttää välillä olleen siinä niin hidas, että työt viivästyivät.

Anna Königsdotter sen sijaan keräsi perheen saatavat, jotka olivat syntyneet lainanannosta tai miehen valmistamien pistoolien myymisestä. Hän myös lainasi ruuvipenkin miehensä työtä varten, maksoi oikeuteen lähettämänsä valtuutetun palk- kion ja perheen vuokran kahdesta tuvasta, todisti itsellään vuokralaisena olleen naisen itsemurha- asiassa, maalautti maalarimestarilla kangasta ta- petiksi, puolusti kunniaansa oikeudessa, maksoi perheen kisällin velan, korvasi miehensä asiaka- illeen aiheuttamia vahinkoja, kiirehti miehensä myöhässä olleita töitä, maksoi omia velkojaan, palkkasi itselleen ammattiasianajajia, takasi mie- hensä kisällin sakot ja tämän saapumisen tarvitta- essa oikeuteen sekä huolehti panttien ottamisesta ja niiden palauttamisesta saatuaan niistä maksun.

Lesken valta

Nainen oli vasta leskenä täysivaltainen ja hänellä oli kiistämätön oikeus hallita omaisuuttaan ja tehdä itsenäisiä päätöksiä. Leskien on katsottu tukeutuneen sukuunsa, mutta turkulaisten porvarisleskien toiminta osoittaa päinvastoin, että heille taloudellisesti tärkeimmän piirin muodosti heidän ydinperheensä, johon lesket eivät aina halunneet lukea edes vävyjään. Kauppias **Thomas Trällin** leski **Magdalena Trumbell**, eli turkulaisittain tuttavallisesti *Trällska*, kiteytti tämän mainiosti todetessaan, että hänen vävynsä **Anders Merthen** halusi hänestä vain yhden orjan, *trääl*, lisää.

Yksi kaupungin mahtileskistä ja huomattavan taitavista omaisuutensa hoitajista oli **Elin Såger**, joka oli syntynyt johtavaan kauppiasperheeseen Turussa vuonna 1614. Jäätyään leskeksi vuonna 1659 miehestään Petter Thorwörestä hän otti perheen laajan, mutta konkurssikypsän omaisuuden hoitoonsa. Hän käytti kuolemaansa saakka vuonna 1669 apunaan kolmea poikaansa, kirjantähtäjänsä, palkattuja asianajajia ja virkamiehiä, ja onnistui säilyttämään perheen laajan omaisuuden, johon kuului kauppahuone ja rautakauppa Turussa, Fiskarsin, Antskogin ja Mustion rautaruukit sekä kaivoksia ja laivoja.

Elin Såger oli aikansa suurin yksityinen työnantaja Suomessa. Hän oli johtavia Turun veronmaksajia ja pelätty emäntä ruukeilla. Hän valvoi omaisuutensa hoitamista puuttumalla tarvittaessa

itse pieniinkin yksityiskohtiin. Hän vakoili ruukkinsa seppiä ja onnistui saamaan ruukkiensa väelle maaorjuutta muistuttavat säännöt, vaikka orjuus oli kielletty Ruotsin valtakunnassa.

Yksinkertainen ja samalla taitava sukupuoli

1600-luvun Turkulaisten hyvin tuntema Turun hovioukuden neuvos ja Suomen laamanni, valtaneuvos **Claes Rålamb** esitti vuonna 1679 muistiossaan vuosisadan käsityksen siitä, miten nainen sai harjoittaa porvarillista elinkeinoa. Naisilta tuli Rålambin mukaan kieltää kaupankäynti, sillä he olivat yleensä yksinkertaisia, mikä aikakauden sanastossa tarkoitti lähinnä sitä, että he olivat kokemattomia kaupan alalla. Heitä oli helppo huijata heidän itsensä ja heidän miestensä vahingoksi, sillä heillä ei ollut taitoa tai kokemusta pitää puoliaan.

Toisaalta Rålamb tunnusti, että oli olemassa osaavia ja ymmärtäväisiä naisia, jotka hoitivat kauppansa yhtä hyvin tai paremmin kuin miehet. He kykenivät käytännössä osallistumaan kaupanteekoon, solmimaan kauppasuhteita, auttamaan kauppakirjanpidossa, neuvottelemaan hinnoista, solmimaan sopimuksia ja ottamaan vastaan maksuja sekä toimittamaan tavaroita. Kaksijakoinen suhtautuminen naisiin johtui siitä, että heidän katsottiin olevan abstraktina ryhmänä kykenemättömiä hoitamaan vaativia tehtäviä, mutta yksilötasolla siihen kykeneviä. Toisaalta naisen ei olisi tullut antaa toimia itsenäisesti, mutta samaan ai-

kaan häneltä vaadittiin panosta oman taloutensa hyvinvoinnin turvaamisessa.

Esimodernissa yhteiskunnassa naisten oli miehiä vaikeampaa saavuttaa laillista auktoriteetti-asemaa, mutta heillä oli käytettävissään valtaa ja he saattoivat saavuttaa sosiaalisesti hyväksytyä auktoriteettiaseman lähinnä tuomalla perheeseen varallisuutta ja sosiaalisia verkostoja. Esimodernissa yhteiskunnassa hallinnolliset instituutiot olivat vasta kehittymässä, joten kaikki valta ei välttämättä vielä paikantunut niihin.

Käytännössä porvariston naiset saivat toimia 1600-luvun Turussa melko vapaasti. Useimmat aviomiehet sallivat heidän harjoittaa yhdessä miehensä kanssa ammattia jakamalla tehtävät puolisoiden kesken. Porvarisnaisilla saattoi olla myös täysin oma ammattinsa, jota he harjoittivat perheen varsinaisen elinkeinon lisäksi.

Perheen menestys perustui yhteen hiileen puhaltamiseen. Pormestari **Nicolaus Lietzenin** vaimon **Katarina Wernlen** sururuno vuodelta 1657 kuvaa henkilökohtaisella tasolla puolison menetyksen merkitystä. Lietzen tunsu itsensä sururunon sanojen mukaan lisäksi häkkilinnuksi, joka voipui itkusta istuessaan yksin kotona. Siellä hän ajatteli hyvää puolisoaan ja hänen sydämensä riutui kaipauksesta. Koska hänen vaimonsa, hänen lohtunsa, ilonsa ja huvinsa, oli otettu häneltä pois, hän heräsi usein yöllä kaipauksesta ja tunsu itsensä aamulla täriseväksi raunioksi.

**KUOLEMA ON TULLUT TALOONI
JA SITÄ MINÄ VALITAN.
HÄN ON RIISTÄNYT MINULTA VAIMONI,
JOKA OLI KOTINI VALO.
HÄN KUOLI KESKEN PARHAITA VUOSIAAN
JA NUORUUTENSA KUKOISTUKSESSA.
SYDÄMENI RIUTUU SURUSTA
TÄSTÄ RASKAASTA ISKUSTA.
VOI MINUA TUSKAISTA MIES RAUKKAA!
SURU MINUT KOHTASI NIIN YLLÄTTÄEN
JA TEKI PÄIVÄNI YKSINÄISIKSI.**

FT

**VELI PEKKA
TOROPAINEN**

TUTKII TURUN YLIOPISTON
SUOMEN HISTORIASSA
SUOMALAISEN
KAUPUNKILAIKANAISEN
HISTORIAA 1600-LUVULLA.

KIRJALLISUUTTA

- VELI PEKKA TOROPAINEN 2016: PÄÄTTÄVÄISET PORVARSKAT. TURUN JOHTAVAN PORVARISTON NAISTEN TOIMIJUUS VUOSINA 1623–1670. AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA. TURKU.
- VELI PEKKA TOROPAINEN 2018: VALTAPORVARSKASTA RUUKINPATRUNESSAKSI. ELIN SÄGER 1660-LUVUN MAALLEMUUTTAJANA. SATUNNAISESTI SUOMESSA. KALEVALASEURAN VUOSIKIRJA 97. TOIM. MARKO LAMBERG, ULLA PIELA JA HANNA SNELLMAN. SKS. HELSINKI.